

je Koljevićeva, ostaje posle takvog skidanja teorijskog »krova« jesu njeni temeljni interpretacijski problemi, njeni konkretni i pojedinačni kritički nalazi o unutrašnjoj logici izvesnih književnih sudbina ili sklopu i značenju pojedinih dela — kontrastni portreti Eliota i Jejtsa, najpre, te otkrića o ukrštaju lirskih impulsa i epskih konvencija u pesništvu Noga i Bečkovića, kao i naporedna slika lirskih modela sveta Desanke Maksimović i Stevana Raičkovića. Opet je po sredi, dakle, jedna stara zakonomernost (nehotično potvrđena i monumentalnom *Istorijom moderne kritike* Rene Veleka): značajni kritičari nisu znameniti po svojim »univerzalnim iskazima« estetičke i književnoteorijske vrste, koliko po reljefnoj i trepetnoj originalnosti svojih »paralelnih svetova«, po otiscima koje su u njihov duh utisnula tuđa dela i neizbrisivim belezima koje, zauzvrat, njihov duh upisuje u svako novo čitanje tih dela.

Potvrđujući se, tako, kao kritičar s pouzdanim sluhom i znalac u adekvatnom čitanju, Koljević nije samo darovit tumač i nadahnut komentator »lepih mesta« u štivima koja ispituje, niti samo lucidan oslušivač tipskih i simptomatskih javki koje duh epohe iskazuje kroz pojedina, katkad i zanemarena književna znamenja. Koljević može i hoće više: on nastoji na ključnim, temeljnim i celovitim osvetljenjima, koja nisu tek suma brojnih parcijalnih nalaza već, poglavito, blesak bitnog i ishodnog *pra-vida*. Eliot je, u smislu tako naslućenog duhovnog etimona, pre svega žudnja za ljudskim zajedništvom i nepretrgnutim kontinuitetom najviših duhovnih i moralnih vrednosti, Branislav Petrović — prirodan mada paradoksalan odziv smrti u ekstatičnom zovu opojnog života, Matija Bečković — epski senzibilitet čak i u najličnijim, najgromoglasnijim izliviima, Stevan Raičković — životni nesklad nadvladan skladom pesničkog oblika. Ukratko, ključno kritičko svetlo pada na ključnu crtu pesničkog identiteta.

I tu bi, opet, govor o prirodi Koljevićeve kritike mogao stati — kad ne bismo imali pred sobom jednog izuzetno ubeđenog mislioca čija uverenja, uvek u znaku odsečnog *ili-ili*, redovno nalažu i sagovorniku odsečno izjašnjenje. Ali dok Koljevićeva kritika kritike u svojoj izoštranoj određenosti uglavnom nailazi na našu saglasnost, dotle njegova kritika poezije, u raskim i tvrdoglavim uopštavanjima kulturološkog, estetičkog i književnoteorijskog tipa, ne može, bojim se, okupiti veći broj istomišljenika. Jer ako i prihvatimo značaj i vrednost *tradicije* u Eliotovom stvaralačkom slučaju, i *epskog* nasleđa u Bečkovićevom pesništvu, i čvrstog *oblika* (soneta i rimovanog distiha) u Raičkovićevoj lirici, to još ne znači da možemo i moramo pristati na Koljevićevu tezu o *univerzalnom* i *apsolutnom* značaju i vrednosti *tradicije*, epskih konvencija i stalnih pesničkih oblika. Jer niti je *tradicija* (ma koliko širok opseg i pozitivan smisao imao taj pojam) uvek valjana antiteza i korektiv *svim* modernim stvaralačkim inicijativama, niti je epska perspektiva *jedini* put prevladavanja košmarne privatnosti moderne lirске pozicije, niti, najposle, čvrst pesnički oblik *uvek* razrešava izražajne probleme moderne poezije. Mada neosporno tanan u svojim analizama i poređenjima i rečit u zaključcima, Koljević kao da ne može (ili ne želi?) da prikrije starokovu i isključivu prirodu svog duhovnog postroja i književnog senzibiliteta. Ako bismo, sticajem tužnih osvedočenja, i mogli prihvatiti znatan broj njegovih optužbi moderne istorije i tehnološke civilizacije, sa svom dijagnostičkom lapidarnošću stereotipnih kralitica o »paklu modernog sveta« i »vremenu raznih otuđenja«, ne možemo bez većih unutrašnjih otpora usvojiti njegove estetičke i književnoteorijske premise. Kako, najpre, u vidiku savremene

književne misli, pristati na jednu bezmalo izričito *normativnu poetiku*, koja proklamuje hijerarhijsku temu, rodova i oblika, koja zagovara »istorijski aktuelnu temu« (kao da je aktuelnost vidljiva *pre* dela), koja paušalno sumnjiči liriku za privatnost i proizvoljnost i, takođe apriorno, uznosi epsku, a pogotovo epsko-dramsku konvenciju kao jemstvo »duhovne kristalizacije« i zalogu »filosofske poezije«? Ili kako, opet, poverovati da vezani stih uvek i pod svačijom rukom može ono što slobodnom stihu nikad nije dato: poetizuje oporije prozne sadržaje, »beznačajno preobražava u simbol značajnog«, trenutno i pojedinačno podiže na visinu sudbinskog i univerzalnog?

Dosledan i konzekventan u svemu što čini, Koljević je pomenutim vrednosnim predznacima *zatvorio* svoj duh za sve druge vrednosti i alternative savremene književnosti i književne tradicije. Da, i tradicije, jer sem klasičnih i folklornih vrednosti, koje on ima na umu, tradicija uključuje i eksperimente, i traganja, i stvaralačka bezakonja, dakle i nemirenje s tradicijom! Koncipirana na tako suženom shvatanju književnog nasleđa i književnih vrednosti, mapa našeg pesništva u Koljevićevom kartografskom viđenju obiluje — belinama! Nekolike dobro izvučene linije (Njogoš — Bečković, Kočić — Nogo, Desanka Maksimović — Branislav Petrović) i nekolike tačno označene kote (okretanje epskoj tradiciji i neoromantizam) ne mogu, uz sve prizive poredbenih i asocijativnih dopuna, predstaviti i osmisliti reljef novijeg srpskog pesništva. *Matični tok* međuratnog i posleratnog našeg pesništva leži pod ledenom belinom Koljevićevog kritičkog nehaja i poricanja. Ustrmeljen negatorski na pedesete i šezdesete književne godine našeg veka, Koljević očigledno nema mnogo naklonosti ni za ranija i potonja pesnička traganja. Lirsko busanje u prsa, razbarušena privatnost, samohvala, kult individualizma i radikalnog antitradicionalizma, opoňavanje tuđih uzora, mutna metaforičnost, razližanje smisla, »mrmljanje, mucanje i privatno šifrovanje svoje obuzetosti sve posebnijim emocijama različitih lirskih hipnoza, »privatizovani jezik u kojem se teško razaznaju semantički putokazi jedne kulture i zajedničke vrednosti na kojima se život jedne zajednice temelji«, neplodne »sumnje i dogme modernizma u modi« i tako dalje, i još tvrde — tako intonirana Koljevićeva optužnica moderne poezije, lišena, doduše, moralističkih i državotvornih pobuda, katkad nemilo podseti na znanu uskogrudost građanskih i socrealističkih mrzitelja poezije. Zablesnut svetlošću sa šekspirovskih, njegoševskih i vukovskih visova, sklon prejakim i karikaturnim potezima u iscertavanju kontrastnog fona uskom predelu savremene poezije koju zagovara i, nadasve, neprežno prepušten ushićenju arbitra koji ozakonjuje kanone prave poezije, Nikola Koljević se obreo na »strašnom mestu« dogmatski tvrdog nedosluha s najboljim i najjačim tvoračkim silama jedne književnosti. Ako i ne stoji (a doista ne stoji) stvari s tradicijom i avangardizmom onako »kao što bi to svi zaneseni i zeleni hteli«, ne stoji zacelo ni onako kako to veruje ovaj kritičar, uprkos svekolikom teorijskom iskustvu i životu književnom nervu koji damara njegovom knjigom. Jer »nasuprot kodeksima retorike ili versifikacije, poezija je oličenje *bezakonja*, u smislu da se ne podvrgava nejakvim spoljnim zakonima, dogmama ili propisima«, kako je to jednom, povodom Deđinčevog pesništva, resko i inspirisano napisao Marko Ristić.

»Zakonodavstvo«, sve su prilike, može biti od koristi književnoj nauci i književnoj kritici. Poezija je druga. Ako pesnici više i ne veruju da su »zakonodavci sveta«, kako je tvrdio Šeli, nema znakova ni da su skloni tuđem književnom zakoniku. Najmanje — starostavnom zakoniku.

# TRI SONETA

božica jelušić

## SONET O KRUHU

Ponesi zavičajnu plijesan u kori hljeba  
u tkivu uspomena jedno ranjivo mjesto:  
riječi što ih je ljubav slagala u to tijesto  
za dane nespokoja, za ravnodušnost neba.

Ponesi zmiju gladi, vjetar, sprženu pjesku  
gdje se umjesto žita rasuo trn i vlasac.  
Suze koje su noću kapale na suh kvasac  
jednom će kao zvijezde ispunit mračnu školju

i vratiti te u vrijeme kad si malen ko ptiče  
sricao abecedu oskudice i stida  
skupljajući po stolu rasute mrvice krušne.

Skinuvši pokrov sjete, bit ćeš sretan ko biće  
kome se iznenada vratila svjetlost vida:  
sve tvoje godine gorke, sve tvoje godine sušne

mirisat će na kruh.

## DUNAV, VODENI SONET

Oblutak na dnu vode sluša  
zvuk koji rastače san i vrijeme  
u tami pjeva njegova duša  
a sve je drugo kretanje nijeme

vode pod žrvnjem koji mrviti  
gluha klepsidra, pješćani sahat

jutro zgrušano u ptičjoj krvi  
podnevni zvonik čvrst kao ahat.

Paperjast prhut vjetra, Veče.  
U umbri mrki srh Callota.  
Gibak i gladak, sav sapunav

kroz probušenu zjenu teče  
razliven sivi prostor: Dunav  
pokriven nebeskim plaštom od glota.

## SONET ZA GRADITELJE MOSTA

Oni dođu i stanu kraj hirovite vode  
zagledani u mapu ilovače i žilja  
kud rijeka slijeđi crne tragove zlopogode  
i mreška fine kapke pod listom velebilja.

Zatim na obali niknu barake s krijestom dima  
i piramida šljunka, jedno zemljano brdo  
a ogromne mašine klonu med ljutićima  
ko davni vodozemci, prašnjavo smeđe krdo.

Pa zazrnaju dani, niže se grivna prosta  
od žuljeva i znoja, oni hitro podijele  
karte na stolu i riječi, pa opet dalje sele

a nad zrcalom živim izvijen hrbat mosta  
ostave da u slici dvaju obala spaja  
sve što združuje ljubav i što mrznja razdvaja.